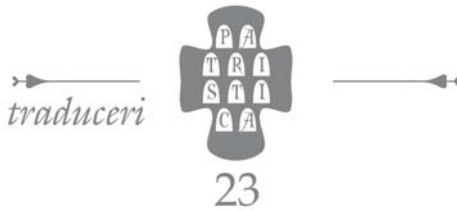

**SFÂNTUL
GRIGORIE DE NAZIANZ**

**CUVÂNTĂRI PRAZNICALE
ȘI MORALE**

**S F Â N T U L
G R I G O R I E D E N A Z I A N Z**

**CUVÂNTĂRI PRAZNICALE
ȘI MORALE**

Traducere din limba greacă veche, introducere și note
NICUȘOR DECIU

Studiu introductiv
IONUȚ DANIEL BĂNCILĂ

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului
TEOFAN
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

DOXOLOGIA
Iași, 2019

CUPRINS

Abrevieri	7
Traducerile orientale ale Omiliilor Sfântului Grigorie de Nazianz (Ionuț Daniel Băncilă)	9
Notă asupra ediției (Nicușor Deciu)	47

CUVÂNTĂRI PRAZNICALE

Cuvântul al XXX-lea	
La Teofanii sau la Nașterea Mântuitorului	51
Cuvântul al XXXIX-lea	
La Sfânta Lumină (Bobotează)	71
Cuvântul al XLI-lea	
La Cincizecime	97
Cuvântul al XLIV-lea	
La Duminica cea nouă	119
Cuvântul al XLV-lea	
La Sfintele Paști	131

CUVÂNTĂRI MORALE

Cuvântul al XIV-lea	
Pentru iubirea de săraci	167
Cuvântul al XVI-lea	
La tăcerea tatei în fața bății grindinei	207
Cuvântul al XVII-lea	
Către cetățenii neliniștiți ai Nazianzului, și către cărmuitorul mâniat	233
Cuvântul al XXXVII-lea	
La cuvântul evanghelic: „Iar după ce Iisus a sfârșit cuvintele acestea...” și cele următoare	245
Bibliografie	269
Indici	289

Traducerile orientale ale Omiliilor Sfântului Grigorie de Nazianz

---

Introducere

Sfântul Grigorie de Nazianz este un colos al Patristicii, influența lui radiind în toată Creștinătatea, indiferent de apartenența confesională. Pe drept numit „Teologul”, Sfântul Grigorie este cel mai citat autor patristic al perioadei bizantine, potrivit unui renumit cercetător francez¹. Ceea ce fascinează la Sfântul Grigorie de Nazianz este personalitatea lui complexă, iar excelența retorică a sfântului i-a surprins tră-săturile fundamentale, în toată bogăția și vitalitatea ei².

---

¹Jacques Noret, „Grégoire de Nazianze, l’auteur le plus cité après la Bible, dans la littérature ecclésiastique byzantine”, în: Justin Mossay (ed.), *II. Symposium Nazianzenum, Louvain-la Neuve, 25-28 août 1981. Actes du colloque international organisé avec le soutien du Fonds National belge de la Recherche Scientifique et de la Görres-Gesellschaft zur Pflege der Wissenschaft, Studien zur Geschichte und Kultur des Altertums, neue Folge II.2, Ferdinand Schöningh, Paderborn, 1983, pp. 259-266. În perioada bizantină, Sfântul Grigorie era privit drept retorul prin excelență: Guillaume Bady, „Les figures du Théologien: les citations de Grégoire de Nazianze dans les Manuels byzantines de figures rhétoriques”, în: A. Schmidt (ed.), *Studia Nazianzenica II, Corpus Christianorum Series Graeca 73 = Corpus Nazianzenum 24, Brepols, Turnhout, 2010, pp. 257-322 și „Le <Démosthène chrétien>. Grégoire le Théologien dans les Rhetores Graeci”, în: Véronique Somers, Panayotis Yannopoulos (ed.), *Philokappadox. In memoriam Justin Mossay, Orientalia Lovaniensia Analecta 251 = Bibliothéque de Byzantion 14, Peeters, Louvain, 2016, pp. 285-306.***

²Jean Bernardi, *Saint Grégoire de Nazianze*, Éditions du Cerf, Paris, pp. 329-348 (= capitolul 15: „Schiță a unui portret”); Philippe Molac, *Douleur et transfiguration. Une lecture du cheminement spirituel de saint Grégoire de Nazianze*, Éditions du Cerf, Paris, 2006, pp. 307-349.

Adevărate cuvinte vii, Omiliile Sfântului Grigorie au avut o influență hotărâtoare nu numai asupra precizărilor dogmatice în controversile trinitare, ci și asupra definirii epistemice a posibilității teologiei, astfel încât nu ne putem imagina cum ar fi arătat astăzi teologia creștină fără un asemenea nume³. Omiliile Sfântului Grigorie au reușit să trezească interesul și să impună urgența traducerii lor în idiomuri și spații de cultură teologică foarte diferite între ele. Sfântul Grigorie de Nazianz este, așadar, un sfânt prin excelență ecumenic, Omiliile lui unind calcedonieni și ne-calcedonieni în recursul la aceeași autoritate teologică și duhovnicească. Însă și în spațiul occidental Omiliile Sfântului Grigorie creau punți: nu poate fi o simplă întâmplare că un rol important în transmiterea colecțiilor de Omilii ale Sfântului Grigorie de Nazianz l-au avut scriptoriile medievale din Italia meridională și sudică a secolului al X-lea⁴. Peste veacuri, mari reprezentanți ai Reformei erau fascinați și ei de Sfântul Grigorie⁵. Cel mai recent, în 2004, același sfânt capadocian unea simbolic Creștinătatea occidentală cu cea ortodoxă, răsăriteană, prin gestul Papei Ioan Paul al II-lea, în

---

³ Pentru influența asupra Isihasmului, a se vedea: Jean-Robert Pouchet, „Grégoire de Nazianze, précurseur de l’Hésichasme”, în: Maciej Bielawski, Daniel Hombergen (ed.), *Il Monachesimo tra eredità e aperture. Atti del Simposio <Testi e temi nella tradizione de monachesimo cristiano> per il 50° anniversario dell’Istituto Monastico di Sant’ Anselmo, Roma, 28 maggio - 1° giugno 2002*, Studia Anselmiana 140, Roma, 2004, pp. 119-149.

⁴ J. Irigoien, „L’Italie méridionale et la traditions des textes antiques”, *Jahrbücher der österreichischen Byzantinistik* 18 (1969), pp. 37-55, cu o discuție la: V. Somers, *Histoire des collections complètes des Discours de Grégoire de Nazianze*, Publications de l’Institut Orientaliste de Louvain 48, Louvain-la-Neuve, 1997, pp. 53-59 și 298-303; *idem*, „Grégoire de Nazianze en terre d’Otrante”, în: Alessandro Capone (ed.), *Circolazione di testi e scambi culturali in terra d’Otranto tra Tardoantico e Medioevo*, Studi e Testi 489, Città del Vaticano, Roma, 2015, pp. 17-40.

⁵ H. Ashley Hall, *Philip Melancthon and the Cappadocians. A Reception of Greek Patristic Sources in the Sixteenth Century*, Refo500 Academic Studies 16, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 2014.

Cuvântul al XXX-lea¹

La Teofanii sau la Nașterea Mântuitorului

1. Hristos Se naște, slăviți-L; Hristos din ceruri, întâmpinați-L. „Cântați Domnului tot pământul”². Și, pentru ca pe amândouă să le împreunez, am să spun: Veseliți-vă, cerurilor, și, tu, pământule, bucură-te, pentru Cel ceresc, Care S-a făcut pământesc. Hristos în trup, veseliți-vă din pricina fricii și a bucuriei; frică, pentru păcat; bucurie, pentru nădejde. Hristos din fecioară [Se naște]; femeilor, petreceți în feciorie, pentru ca mame ale lui Hristos să deveniți. Cine nu se va închina Celui ce a fost dintru început? Cine nu-L va slăvi pe Cel din urmă?³

2. Iarăși se risipește întunericul⁴, iarăși se arată lumina, iarăși Egiptul este pedepsit cu întuneric⁵, iarăși Israel prin

---

¹ Anumiți codice au titlul „La Sfânta Naștere a lui Hristos” sau „La cea după trup Naștere a Domnului și Dumnezeuului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos”. Titlul de față pare astăzi oarecum ciudat deoarece s-a împământănit numirea de „Teofanie” pentru Botezul Domnului, din pricina arătării în timpul acestuia a celor Trei Persoane ale Sfintei Treimi. Însă în vechea Biserică Răsăriteană, Nașterea și Botezul Domnului se prăznuiau împreună, așa cum și astăzi se mai întâmplă în Biserica Armeniei.

² Această primă parte a cuvântării a constituit izvorul de inspirație pentru imnograful care a alcătuit Canonul Nașterii Domnului, pe care a folosit-o cuvânt cu cuvânt. Ultima frază, „Cântați Domnului tot pământul”, face parte din Psalmul 95, 1.

³ Este evident că aceste întrebări ale Sfântului Grigorie se referă la firea dumnezeiască respectiv la cea omenească a Theantroposului.

⁴ Prin Nașterea lui Hristos, ca și în momentul facerii lumii, prin crearea luminii care a risipit întunericul ce se afla „peste abis” (Fc. 1, 2).

⁵ Cf. Ieș. 10, 21.

stâlp de foc este luminat⁶. Poporul cel ce ședea în întuneric și în umbra morții a văzut marea lumină⁷ a cunoștinței. „Cele vechi au trecut; iată, toate s-au făcut noi”⁸. Litera se retrage, duhul covârșește, umbrele sunt lăsate în urmă, adevărul⁹ vine în locul lor. [Tipul lui] Melchisedec¹⁰ se împlinește; Cel fără de mamă, fără de tată Se face; fără de mamă mai întâi, fără de tată¹¹ a doua oară. Legile firii sunt desființate. Lumea cea de sus se plinește. Hristos poruncește: să nu ne împotrivism. „Toate popoarele bateți din palme”¹², „căci Prunc S-a născut nouă, un Fiu S-a dat nouă, a Cărui stăpânire e pe umărul Lui¹³(căci dimpreună cu crucea Se înalță) și Se cheamă numele Lui: Înger de mare sfat (al Tatălui)”¹⁴. Ioan să strige cu glas mare: „Gătiți calea Domnului”¹⁵. Și eu am să strig despre puterea zilei acesteia: Cel fără de trup Se întrupează. Cuvântul Se îngroașă*. Cel nevăzut Se face văzut.

⁶ Cf. Ieș. 13, 21.

⁷ Cf. Is. 9, 1.

⁸ II Cor. 5, 17.

⁹ „Litera” și „umbrele” se referă la „Legea” mozaică, în vreme ce „duhul” și „adevărul” la noua realitate care s-a arătat în lume prin Nașterea Mântuitorului.

¹⁰ Cf. Ps. 109, 4. Melchisedec a fost unul dintre „tipurile” Vechiului Testament pentru Hristos. Despre a lui Hristos preoție „în veac după rânduiala lui Melchisedec” se vorbește pe larg în Epistola către Evrei 5, 6 și 10; 6, 20 și în capitolul 7.

¹¹ Hristos ca Dumnezeu nu a avut mamă, întrucât S-a născut din Tatăl, în vreme ce ca om nu a avut tată, întrucât a fost luat în pântecele Fecioarei „fără de sămânță”, după cum cântă imnograful Bisericii. Ca Dumnezeu a fost fără de mamă, iar ca om fără de tată.

¹² Ps. 46, 1.

¹³ Isaia Îl vede pe Hristos purtând pe umeri crucea, simbolul puterii și al biruinței Sale asupra lui satan, fapt pe care-l lămurește Teologul când spune „căci dimpreună cu crucea Se înalță”.

¹⁴ Is. 9, 5.

¹⁵ Mt. 3, 3.

* A se vedea utilele explicații hristologice pe care le dezvoltă la acest text Sfântul Maxim Mărturisitorul, în lucrarea *Ambigua*, cap. 98, trad., de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Ed. IBMBOR, București, 2006, p. 369 [n. tr.].

Cel de neatins Se face pipăibil. Cel fără de timp începe sub timp. Fiul lui Dumnezeu Fiul Omului Se face, „Iisus Hristos, ieri și azi și în veci, este același”¹⁶. Iudeii să se scandalizeze; elinii idolatri să se batjocorească, ereticii să sufere durere de limbă din pricina prea multei lor bârfiri. Atunci vor crede, când Îl vor vedea venind din ceruri, și când ca un Judecător va șede pe scaun.

3. Despre acestea însă mai târziu. Astăzi praznic este, Teofaniile, adică Nașterea lui Hristos, căci amândouă se zic, două cuvinte consfințesc numirile unui singur lucru. Căci Dumnezeu S-a arătat oamenilor prin naștere. Ființând El, și ființând veșnic și din veci fiind El, mai presus de cauză și de logos/rațiune, (căci nu ar putea exista o rațiune superioară Logosului/Rațiunii); dar Care, pentru noi, mai pe urmă S-a făcut om, pentru ca Cel ce ne-a dat existența, să ne dăruiască și existența fericită; sau mai bine zis, pe noi, cei ce prin răutate am curs din existența fericită, către aceasta iarăși să ne întoarcă prin întrupare. Iar arătării [i se dă] numele de Teofanie, iar nașterii, Nașterea Domnului.

4. Acesta este praznicul nostru, aceasta prăznuim noi astăzi; venirea lui Dumnezeu și petrecerea Lui împreună cu oamenii, pentru ca noi împreună cu Dumnezeu să petrecem, sau pentru ca la El să ne reîntoarcem (căci în acest fel este mai potrivit a se spune), pentru ca pe omul cel vechi să-l lepădăm, și în cel nou să ne îmbrăcăm. Și precum în Adam¹⁷ ne-am omorât, tot așa în Hristos să viem, și împreună să ne naștem în Hristos, și împreună cu El să ne răstignim, și împreună să ne îngropăm, și împreună cu El să înviem. Căci întoarcerea cea bună trebuie eu să pățimesc. Și după cum din cele mai bune au venit cele întristătoare, tot așa prin cele întristătoare să ne întoarcem la cele mai

---

¹⁶ Evr. 13, 8.

¹⁷ Din pricina neascultării, a ceea ce s-a numit „păcat strămoșesc”.

pământul și marea scârna lor cea prețuită de noi; căci în acest fel știu eu a prețui luxul. Să nu ne silim ca unul pe altul să-l biruim în neînfrânare. Neînfrânare este pentru mine tot ceea ce este de prisos și peste trebuință; iar acestea [se întâmplă când] alții flămânzesc și se află în nevoi, care din același pământ și din aceeași amestecătură sunt [ca și noi].

6. Dar pe acestea să le lăsăm elinilor²², și îngâmfarilor elinești, și sărbătorilor păgâne; care și numesc dumnezei [făpturile] ce se bucură de mirosul jertfelor lor, și prin urmare, ei slujesc stomacului ca unui dumnezeu, și ajung să fie ai viclenilor demoni vicleni plăsmuitori, și preoți și credincioși inițiați. Însă noi, cei ce ne închinăm Cuvântului, chiar dacă ar trebui și a ne desfăta de ceva, să ne desfătăm întru cuvânt, și întru dumnezeiasca lege, și întru lămuririle privitoare la altele, dar și la ale praznicului de față, pentru ca să fie cuviincioasă desfătarea, și pentru ca să nu ne depărtăm de Cel ce ne-a chemat să ne adunăm împreună. Sau poate voiți (căci eu sunt cel ce vă ospătează pe voi) ca eu despre acestea să vă grăiesc vouă, celor chemați să fiți hrăniți pe cât este cu putință mai îmbelșugat și mai generos, pentru ca să vedeți cum este cu putință ca străinul să-i hrănească pe localnici, țăranul pe cei de la oraș, și cel lipsit de desfătări pe cei ce se desfată, și cel sărac și fără acoperiș pe cei ce strălucesc de bogății? Voi începe de aici, și de dragul meu, curățiți-vă și mintea, și auzul, și cugetarea, toți cei ce aveți să vă hrăniți cu acestea (căci despre Dumnezeu, și dumnezeiesc este cuvântul), pentru ca să plecați hrăniți cu adevărat cu acelea care niciodată nu se sfârșesc. Va fi acest cuvânt al meu prea deplin și în același timp foarte pe scurt; astfel

---

²² Sub denumirea de elini se înțelege, după cum se știe, idolatrii, necreștinii, cei chemați dintre „neamuri”.

încât nici să nu vă întristeze prin scurtime, nici să vă fie neplăcut prin greața [ce vine din prea multa cuvântare].

7. Dumnezeu a existat dintotdeauna, și există, și va exista²³; sau, mai bine zis, El este veșnic. Pentru că „a existat” și „va exista” sunt secțiuni ale timpului și ale firii noastre curgătoare; însă termenul „este veșnic (ființează veșnic)” exprimă eternitatea, și prin aceste cuvinte Se numește pe Sine, când Se descoperă lui Moise pe munte²⁴. Căci El are concentrată în Sine întreaga „ființare”^{*}, care nici nu a început vreodată, nici nu va înceta vreodată, precum ființa unui ocean fără de margini și fără hotar, care depășește orice noțiune de timp și de fire, și care ar putea oarecum doar în umbră să fie reprezentată cu mintea. Și de către aceasta într-un chip foarte întunecos și modest, nu după ceea ce este El în Ființă, ci după acelea care sunt în jurul Său²⁵, ca să-și formeze prin cele adunate din afară de către imaginație o anumită imagine a adevărului, care, înainte de a fi reținută, îi scapă și înainte de a fi cuprinsă cu mintea dispare. Această imagine strălucește în mintea noastră, iar

---

²³ Aceste cuvinte ale Sfântului Grigorie sunt copiate cuvânt cu cuvânt de către imnograful alcătuitor al „Laudelor” Cincizecimii, atribuindu-le pe acestea Sfântului Duh: „Duhul cel Sfânt a existat dintotdeauna, și există, și va exista...”.

²⁴ Atunci când i S-a arătat Dumnezeu lui Moise pe Muntele Horeb în chipul rugului aprins și l-a întrebat Moise care este numele Lui, i-a răspuns prin cuvintele „Eu sunt Cel ce sunt” (Ieș. 3, 14).

* Deși în edițiile Bibliiei românești s-a optat pentru traducerea „Eu sunt Cel ce sunt” (Ieș. 3, 14), totuși mai aproape de etimologie, dar și de demonstrația Sfântului Grigorie ar fi traducerea „Eu sunt Ființa”, chiar dacă pare oarecum mai filosofică, întrucât semnificația ființării este mai presus de existență, care presupune un început, dar și pentru că „Ființa” înseamnă existență prin sine și infinită [n. tr.].

²⁵ Poate că acest pasaj al Sfântului Grigorie Teologul a constituit baza de la care a pornit Sfântul Grigorie Palama pentru a expune în mod sistematic distincția între nevăzuta Ființă dumnezeiască („în Sine”) și văzutele energii/lucrări dumnezeiești („din jurul Său”).